

NATO VE ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ÜZERİNDEN ABD VE ÇİN REKABETİNİN ANALİZİ

ANALYSIS OF THE USA AND CHINA COMPETITION THROUGH NATO AND SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION

Dr. Öğr. Üyesi Şahin ÇAYLI¹

Emre MEMİŞ²

ÖZ

Soğuk Savaş dönemi koşullarında güçlenerek ve kurumsallaşarak büyük bir tecrübe edinen NATO, genişlemeye ve derinleşmeye devam etmiştir. Süper güç ABD'nin örgüt içerisindeki öncü konumu, belirleyici etkisi devam etmektedir. Uluslararası sistemin dengeleyici unsurlarından birisi olmaya aday olan Çin ise kendi öncülüğünde ortaya çıkan ŞİÖ ile giderek gücünü ve kendisine olan ilgiyi artırmaktadır. ABD'nin NATO üzerinden etki ve müdahale sahasını genişletme arayışı Çin'i rahatsız etmektedir. Aynı şekilde Çin'in de ŞİÖ üzerinden etki alanını genişletme arayışı Batı dünyasında endişe ile takip edilmektedir. NATO, Çin'i direkt tehdit olarak algılamasa da ABD, Çin'i direkt tehdit olarak görmektedir. Her iki örgütünde başat aktörleri olan ABD ve Çin, var olagelen rekabetlerini her bir platformda yürüttükleri gibi NATO ve ŞİÖ üzerinden de yürütmektedirler. Çalışmada ABD ve Çin rekabeti, NATO ve ŞİÖ üzerinden incelenmiştir. ABD'nin NATO üzerinden Çin'i sınırlandırma arayışında olduğu, Çin'in ise kendi bölgesinde ABD'yi ŞİÖ üzerinden dengeleme ve var olan statükoyu ortadan kaldırmaya yönelik politikalar izlediği sonucuna ulaşılmıştır. NATO ve ŞİÖ mukayese edildiğinde ŞİÖ'nün NATO'nun alternatifi olabilecek potansiyele sahip olmaktan henüz uzak olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: ABD, Çin, NATO, ŞİÖ, Güvenlik.

JEL Sınıflandırma Kodları: F50, F51, F52, F53.

ABSTRACT

NATO, which gained a great experience by strengthening and institutionalizing under the conditions of the Cold War period, continued to expand and deepen. The leading position and decisive influence of the superpower USA in the organization lasts. China, which is a candidate to be one of the stabilizing elements of the international system, is gradually increasing its power and interest in itself with the SCO that emerged under its leadership. The USA's pursuit of expanding its sphere of influence and intervention through NATO disturbs China. Likewise, China's pursuit of expanding its sphere of influence through the SCO is followed with concern in the Western world. Although NATO does not perceive China as a direct threat; the USA sees China as a direct threat. The USA and China, which are the dominant actors in both organizations, conduct their existing rivalries through NATO and SCO as well as on each platform. In the study, the competition between the USA and China is examined through NATO and SCO. It is concluded that the USA is seeking to limit China through NATO, and that China follows policies in its own region to balance the USA over the SCO and to eliminate the existing status quo. When NATO and SCO are compared, it is seen that the SCO is far from having the potential to be an alternative to NATO.

Keywords: USA, China, NATO, SCO, Security.

JEL Classification Codes: F50, F51, F52, F53.

¹ Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, sahincayli@duzce.edu.tr

² Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, emrememis@outlook.com

EXTENDED SUMMARY

Purpose and Scope:

With the Monroe, Truman, Eisenhower, Guam, Carter, Reagan and Bush Doctrines that it has declared since its establishment, the US foreign policy, which has evolved greatly from isolationist policies in foreign policy to expansionist and interventionist policies, has taken on a flexible and powerful structure. The USA, the winner in World War I, which turned into a superpower after World War II, became the only superpower after the Cold War by defeating the Soviets. The USA has a huge war experience and a strong sense of security against China. The USA, which takes part in the establishment of the world's most important economic, political, commercial and security organizations such as the United Nations, World Trade Organization, International Monetary Fund, World Bank, and NATO, and directs these organizations within the framework of its own interests, has a significant experience in foreign policy. The United States, the winner of the Cold War, has managed to gather the Western world under the umbrella of NATO, with the understanding of security it built during and after the Cold War. With its huge defense industry and its bases in the world, the USA, which has reached the capacity to intervene anywhere in the world, also provides the change in international security to a large extent. The USA, which manages the change in security, would not hesitate to use the power it holds under NATO as a tool in its competition with the rising and gaining power of China. China, which has the largest population in the world, is increasing its power in the international system as a developing power with its economy that broke records after the Cold War. Against the power of the USA and its effectiveness in institutionalized international organizations all over the world, China is looking for alternative formations in every field, especially in the economic, commercial and security fields. Alternative policies and dynamic foreign policy carried out by China against the USA draw attention all over the world. Experiencing the same problems as the developing countries, China needs more integration with the world for the continuation of its development. At this point, the biggest obstacle in front of China is the USA, which has the largest economy in the world. The USA, which sees China as one of its biggest rivals in power competition, implements policies to surround its rival. Responding to the status quo policies of the USA with revisionist steps, China is taking steps to break the hegemony of the USA in order to ensure its security in its region. At this point, the most important step taken was the implementation of the SCO. Every step to be taken with the SCO to weaken and destroy the US hegemony would bring NATO, which has a US-centered security understanding, and the SCO against each other. Although the USA became the only superpower in the unipolar world with the end of the Cold War, it suffered a significant loss of power with the September 11 terrorist attacks. After the Cold War, China has managed to attract the attention of the whole world with the developments in its economy and trade since the end of the Cold War. NATO, which was established against the USSR during the war and gained great experience with the collapse of the USSR, continues on its way by undergoing a great change and transformation in the unipolar world. SCO, on the other hand, has become an important power in its region with its members solving the border problems among themselves to a large extent and the economic steps they have taken together.

Design/methodology/approach:

A literature review is conducted for the study. In addition, previous statistics are used to compare the actors. There are various studies in the academic literature on the rivalry between the USA and China. The originality of the study from other studies is the analysis of the USA-China rivalry through NATO and SCO. The multi-dimensional rivalry between the two great states is going to a different dimension as NATO continues to gain power and the SCO gradually gains strength. Within the scope of the study, the security perceptions of the two states, the positions they took against security problems and the policies they produced in this context are discussed. The power and capacity of NATO and the power and capacity of the SCO are compared. This comparison is made through the comparison of the influence capacity of the USA and China in these organizations.

Findings:

The decisions and steps to be taken by NATO and the SCO in the 21st century would be very important in terms of international security and the course of international peace. Bringing the issue of anti-Americanism to the surface, the SCO is on the way to become the "NATO of the East" with the steps it has taken and would take in the field of security. When the defense expenditures and capacities of both organizations are examined closely, it is possible to talk about NATO's superiority over the SCO in terms of military investments, institutional structure and impact. The USA and China use NATO and SCO as a tool in the competition among themselves. The differences in the security perceptions of the USA and China and the countries in these security organizations would determine the course of international security.

Conclusion and Discussion:

It is predicted that the USA would include more NATO in its security policies as a tool to contain the rising China. It would use its influence on the Western world against China through NATO. China, which has deep and hard-to-solve problems such as Hong Kong, Taiwan, the South China Sea, and the Uyghur, follows security policies aimed at weakening the hegemony of the USA in its region. Although the SCO, which it was effective in starting to operate, is an important security step; it is necessary to develop important policies in the international system in economic, political and commercial terms. In this context, the security policies implemented within the scope of the SCO organization remain very weak when compared to the NATO organization. NATO's experience, weapons, deep-rooted and institutional policies would provide the USA with a significant power to limit China. The rivalry between the USA and China and the security policies to be created within the scope of NATO-SCO would form the basis of future developments in international security.

1. GİRİŞ

20. Yüzyılda yaşanan iki Dünya Savaşı ve bir Soğuk Savaş insanlığın sahip olduğu tarihi tecrübeyi bambaşka bir boyuta ulaştırmıştır. Soğuk Savaş sonrası güvenlik olgusunun mahiyetindeki değişimle birlikte, devletlerin güvenliğin sağlanmasına ilişkin araç ve politikalar da çeşitlenmiş ve güvenlik kavramı da uluslararasılaşmıştır. Devletler arasındaki güç mücadelesi bütün hızıyla her alanda devam ederken, güvenlik meselesi devletlerin daha fazla öncelendiği bir alan haline gelmiştir. Devletlerin kendi güvenliği, bölgesel ve küresel güvenlik iç içe geçerek kompleks bir hal almıştır. Bu durum devletlerin güvenliklerini kendi imkanlarıyla müstakil olarak sağlamalarının zorunluluğunun yanında, bölgesel ve küresel işbirlikleri kurarak kolektif, uluslararası güvenlik örgütleri içerisinde yer almalarını da zorunlu hale getirmiştir. Aynı zamanda devletlerin kendi güvenliğini sağlamada yaşadıkları zorluklar ve yaşanan güç rekabetleri ortak güvenlik anlayışıyla bir güvenlik örgütü altında kümelenmeyi zorunlu kılmaktadır.

Uluslararası güvenlik örgütleri içerisindeki güç dağılımındaki farklılıklar örgüt içerisindeki konumlanmayı da doğrudan etkilemektedir. Örgütün kurulması ve gelişmesinde liderlik eden güçlü ülkeler, kendi çıkar ve rekabetlerinde örgütleri araçsallaştırmaktadırlar. Lider ülke kendi güvenlik anlayışını ve politikalarını örgüt içerisindeki diğer ülkelere kabul ettirmektedir. Bu politikaların somut tezahürü ise silah alım-satım ve kullanım politikalarından, büyük bir silah pazarını kontrol etmekten, ulusal ve uluslararası tüm güvenlik politikalarına kadar uzanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşından sonra süper güç olarak ortaya çıkan ABD kurulmasına öncülük ettiği uluslararası örgütler ile uluslararası sistemi dizayn etmiştir. Uluslararası örgütlerin hem kurulmasında hem yönetilmesinde öncülük eden ABD, bu örgütler üzerinden aynı zamanda uluslararası sistemi de şekillendirmiştir. ABD; Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası örgütler üzerindeki güç tekeli muhafaza etmek istemektedir. Özellikle Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı (NATO) 'nda sahip olduğu etkinliği, sert gücünü koruması ve çıkarlarını devam ettirebilmesi açısından önemlidir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ekonomik büyüme rekorları kırarak etkinliğini artıran ve giderek önemli bir aktöre dönüşen Çin; ekonomiden, ticarete, siyasete ve güvenliğe kadar hemen her alanda ABD ile rekabet eder hale gelmiştir. Gelişmekte olan Çin güvenlik kaygılarını ortadan kaldırmak ve ABD'nin bölgesel ve küresel hegemonyasını kırmak için ŞİÖ üzerinden yeni politikalar geliştirmektedir. 2001 yılında Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kurulması ve kuruluş amaçlarından birisinin de dünyada ki tek kutuplu yapıya son vermek olması, batı dünyası tarafından tepkiye neden olmuştur. Zaman içinde gelişip üye sayısını artıran ŞİÖ'nün artık bir Avrasya örgütü olduğunun değerlendirmeleri yapılmaktadır. NATO'nun son iki zirvesinde ve çıkardığı NATO 2030 raporunda Çin konusu oldukça fazla yer almıştır.

ABD'nin yönlendirmesiyle NATO, Soğuk Savaş sonrasında yeni misyon üstlenme ve coğrafi olarak görev sahasını genişletme arayışı içerisinde girerek varlığını devam ettirmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Çin tarafından kurulan ve yönlendirilen Şanghay İşbirliği Teşkilatı (ŞİÖ) ise Çin'in güçlenmesine paralel bir gelişim seyri izlemiştir. ABD ve Çin birleriyle sürdürdüğü büyük rekabette NATO ve ŞİÖ'yü bir araç olarak kullanmaktadırlar. Çalışma kapsamında, Uluslararası sistemde birbirlerini dengeleme arayışında ve birbirine en yakın iki rakip aktör olan süper güç ABD ile gelişmekte olan Çin arasındaki var olan rekabet NATO ve ŞİÖ üzerinden incelenmiştir. ABD'nin NATO'da yerleştiği Batı dünyasını birleştiren kolektif güvenlik anlayışına karşı, Çin'de benzer bir yapılanmada kendi kolektif güvenlik anlayışını ŞİÖ üzerinden yerleştirmeye çalışmaktadır.

Uluslararası ilişkiler sahnesinde, ABD ve Çin arasındaki rekabet, gün geçtikçe artan bir öneme sahip olmaktadır. Bu iki büyük güç, kendi küresel etkilerini artırmak ve uluslararası ilişkilerde daha fazla söz sahibi olmak için stratejiler geliştirirken, bu süreç uluslararası düzeyde siyasi, askeri ve ekonomik dinamikler üzerinde büyük bir etki ortaya çıkarmaktadır. Bu rekabetin en önemli arenalarından biri, NATO ve ŞİÖ gibi büyük uluslararası organizasyonlar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu çalışmanın amacı, NATO ve ŞİÖ'nün ABD ve Çin arasındaki rekabete nasıl bir bağlam sağladığını ve bu bağlamın küresel güç dengesi ve uluslararası ilişkiler üzerindeki etkilerini incelemektir.

Bu çalışmanın temel hipotezi, ABD ve Çin'in NATO ve ŞİÖ içindeki faaliyetlerinin, uluslararası güç ilişkilerini yeniden tanımlayıcı bir etkiye sahip olduğu yönündedir. Her iki örgütün de misyonları, politikaları ve üye ülkelerle kurduğu ilişkiler, bu büyük güçlerin stratejilerini ve rekabetlerini şekillendiren temel faktörler arasındadır. Bu bağlamda, çalışmamızın temel problemi şu sorular etrafında şekillenmektedir: NATO ve ŞİÖ, ABD ve Çin arasındaki rekabeti hangi yönde etkilemektedir? Bu iki büyük güç arasındaki rekabet, uluslararası güvenlik dinamiklerini ve küresel dengeyi nasıl etkilemektedir? ABD ve Çin'in NATO ve ŞİÖ örgütleri içindeki rolleri, bu

örgütlerin misyonlarını nasıl şekillendirmektedir? ABD ve Çin'in, NATO ve ŞİÖ aracılığıyla izledikleri stratejilerin sonuçları nelerdir? Çalışma bu sorulardan hareketle ABD ve Çin arasındaki rekabetin etkilerini analiz etmeyi hedeflemiştir. NATO ve ŞİÖ üzerinden hareketle iki ülke arasındaki rekabetin incelenmesinin literatüre farklı bir bakış açısıyla kaynaklık edeceği öngörülmüştür.

2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK

Güvenlik kavramı son yıllarda özellikle uluslararası ilişkiler alanında çalışan ilgili akademisyenlerin üzerinde durduğu önemli bir kavramdır. 20. Yüzyılda gerçekleşen dünya savaşlarından sonra savunma kavramı önemini arttırmış olsa da son yıllarda özellikle terörizmin artmasıyla birlikte güvenlik kavramının ön plana çıktığı değerlendirilmektedir. Değişen dünya ve artan güvenlik ihtiyaçları, uluslararası ilişkilerde güvenlik konusunu daha popüler hale getirmektedir.

Güvenlik kavramı savaş, savunma veya diğer bütün kavramları kapsayan geniş bir bakış açısı sağladığı gibi genel anlamda bakıldığında sadece devletin güvenliği değil insanların, bireylerin güvenliğini ön planda tutan ve insanların herhangi bir şeyden yoksun olma durumunun ortadan kalkmasını ele alan bir kavramdır. Güvenliğin tanımı yapılırken sadece savaşlardan değil terörizmden, organize suç örgütlerinden, kuraklıktan, çevre sorunlarından ya da insanların imkânlarla ulaşabilme- ulaşamama sorunlarından bahsedilmektedir. Günümüzde güvenlik kavramı devlet merkezli olayları değerlendirmenin ötesine geçmeyi ve daha detaylı bir şekilde sorunları tespit etme ve sonrasında bunları tedavi etme imkânı sağladığı söylenebilir (Buzan, 1983, s. 214-242).

Güvenlik kelime anlamıyla varlığa dair tehditlerin olmamasıdır. Zarara veya tehlikeye karşı emniyette olma ve hissetme halidir. Uluslararası ilişkiler literatürüne bakıldığında güvenliği tanımlarken aktörlerin tehdit algılamalarına göre sorulan sorular değişmektedir (Balcı ve Kardaş, 2017, s. 226). Sorulara verilen cevaplar insanı güvenlik öznesi kavramına götürmektedir. Soğuk Savaş döneminde esas olarak güvenliğin öznesi devlettir. Devlet merkezli bir güvenlik yaklaşımı baskındır, varlığı tehdit edilen devlettir. Soğuk Savaş döneminde güvenlik tehdidi esas itibari ile askeri sorunlar merkezlidir ve iki kutup arasındaki güç çatışmasıdır. Soğuk Savaş döneminde güvenlik kavramı savunma kavramı ile özdeş olarak anılmıştır (Balcı ve Kardaş, 2017, s. 229).

Klasik güvenlik kavramları devletin güvenliği, sınırların korunması, devletin bekasının sağlanması, devletin amaçlarını gerçekleştirmek gibi kavramları ön plana çıkarmaktadır. Savaş kuramları tarafından günümüze gelinceye kadar "Bir devlet ulusal çıkarlarını nasıl elde edebilir?" sorusuna yanıt aranmıştır. Gelenekselin dışına çıkan ve bugün modern hale gelmiş olan bu durumda sadece siyasi güvenlik konuları değil, bunun yanında askeri güvenlik, ekonomik güvenlik ya da insan güvenliği gibi kavramların ele alınmaya başlandığı görülmektedir (Özdemir, 2008, s. 127-128).

Güvenlik kavramının dönüşümü esas olarak 1970'lerde başlamıştır. 1972'deki Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı ile çevre ve ekonomik sorunlarının da güvenlik kavramının tanımına dâhil edilmesine yönelik tartışmalar meydana gelmiştir. 1973'te petrol krizi ile birlikte ekonomik sorunların da bir güvenlik problemi haline gelebileceği tartışılmıştır ve esas milat Soğuk Savaş'ın sona ermesi olmuştur (Çalkıvık, 2018, s. 284).

Soğuk Savaş sonrasında güvenliğin öznelere ve güvenlik tehditleri çok çeşitli anlamlara gelmektedir. Artık sadece devlet değil bireyler, toplumlar, azınlıklar, uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler, hatta küresel sistemin dahi güvenlik öznesi olduğu kabul edilmektedir. Günümüzde güvenlik tehdidi olarak sadece askeri sorunlar, nükleer çekişmeler kabul edilmemektedir. Güvenlik tehditleri; küresel ısınma, göç, grupların asimilasyonu, ekonomik tehditler, küresel sisteme ve bireylere yönelik her türlü tehdit, uluslararası ilişkiler literatüründe güvenlik kavramının içindeki tehdit anlayışını yansıtmaktadır (Sönmezoğlu, 2011, s. 48).

Soğuk Savaş Döneminin bitmesiyle ABD dünyadaki gelişmelere yön veren rakipsiz bir döneme geçmiştir. Soğuk Savaş döneminde güvenlik politikalarını SSCB'den gelen tehditlere göre şekillendirirken, bu blokun dağılmasıyla birlikte yeni bir öteki kurarak güvenlik tezleri ile boş kalan bu bloku şekillendirmeye çalışmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla güvenlik politikaları oluşturmanın uluslararası sistemde çıkan belirsizlik dönemi uzun sürmemiştir. ABD'ye karşı yapılan 11 Eylül terör saldırısı, uluslararası sistemdeki belirsizlik dönemini sona erdirmiş ve yeni güvenlik stratejileri belirlenmiştir (Çalkıvık, 2018, s. 290).

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik sorunlarına dair literatür genişlemiş ve yeni konular tartışılmaya başlanmıştır. Bu güvenlik sorunlarının doğrulanıp gerçeklere dönüşmesi bir anlamda 11 Eylül saldırısı ile test edilmiştir (Arıboğan, 2003, s. 113-134). 11 Eylül saldırılarından sonra terör, kullandığı yeni yöntemler sonucunda

insanlık tarihinde yeni olmamasına rağmen kazandığı küresel boyut ile yeni bir kimlik kazanmıştır. ABD'ye yapılan saldırılar sonucunda hiçbir ülkenin güvende olmadığı ve tahmin edilemeyecek yöntemler ve silahlar ile saldırılar gerçekleşebilir algısı oluşmuştur.

Güvenliğin, en temel meselelerinden birisi Soğuk Savaş boyunca devletin güvenliğine odaklanmasıdır. Devletin ve ulusun güvenliği, güvenliğin ana unsuru olarak ele alınmaktadır. Devletin/ulusun güvenliğine odaklanan klasik güvenlik kuramlarının en temel sorunsalı, devletler savaşmak istemedikleri zaman eğer kendi temel değerlerini feda etmek zorunda kalmıyorlarsa ve eğer savaşmaya karar verdiklerinde bu savaşı kazanabilecek kapasiteye yeteneklere sahiplerse, devletin/ulusun güvende olduğundan bahsedebiliriz denilmekteydi. Klasik güvenlik kuramları uluslararası ilişkiler teorileri üzerinden değerlendirildiğinde temel kuram realizm olarak görülebilir. Realizm ulusun güvenliğini ve devletin güvenliğini merkeze almaktadır. En önemli güvenlik aracı olarak askeri güvenliği görmektedir.

Askeri güvenliği temel olarak alan bu kuramların da kendi içerisinde ayrıldığı iddia etmek mümkündür. Realizmin önemli unsurlarından olan güç dengesi kuramları, bir devlet tehditle karşılaştığı zaman, kendi güvenliğini sağlamak için başka devletlerle ittifak yapmak durumunda olduğunu söyler. Güç dengesi kuramları yine dengelemenin ya başka devletlerle ittifak yaparak ya da kendi güvenliğini artıracak yeni yöntemler bularak mümkün olacağını, örneğin askeri harcamalarını artırarak bu dengelemeyi sağlayabileceğini, iddia eder (Balta, 2014, s. 273-275).

Klasik kuramlara başka bir örnek güvenlik ikilemi kuramıdır. Güvenlik ikilemi kuramına göre de bir devletin kendi güvenliğini artıracak önlemler alması karşısındaki devleti daha güvensiz hissettireceği için güvenlik ikileminin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Güvenlik ikilemi kuramı da askeri güvenlik ve askeri yöntemlerle doğrudan ilişkilidir (Butterfield, 1951, s. 21).

Güvenlik ikilemi kuramlarına dair bir diğer önemli kuram ise güvenlik ikilemi kuramını ve güç dengesi kuramını rafine etmeye çalışan savunma saldırı dengesi kuramıdır. Savunma saldırı dengesi kuramında askeri silahlanmanın savunma odaklı mı olduğu yoksa saldırı odaklı mı olduğu ve bir devletin savunma ve saldırı pozisyonlarının birbirinden ayırt edilebilir olmasını, yine devletin güvenliğine önemli bir etkide bulunduğu iddia edilir (Açıkmeşe, 2011, s. 52).

Kolektif güvenlik, uluslararası ilişkilerdeki bir ilkedir ve bir ülkenin güvenliği, tüm uluslararası topluluğun güvenliği ile bağlantılıdır şeklinde tanımlanır. Yani, bir ülke ulusal güvenliği için sadece kendi çıkarlarını korumaya çalışmak yerine, uluslararası topluluğun bir parçası olarak, tüm üye ülkelerin güvenliğine katkıda bulunmayı taahhüt eder. Kolektif güvenlik ilkesine göre, bir ülkenin saldırısına uğraması, diğer üye ülkelerin de savunma çabalarına dahil olmalarını gerektirir (Thompson, 1953, s. 755). Kolektif güvenlik ilkesi, uluslararası örgütler ve anlaşmalar yoluyla uygulanır. Bu ilkenin en bilinen örneği, Birleşmiş Milletler Antlaşması'dır. BM Antlaşması'nın 5. maddesi, üye ülkelerin birbirlerine yönelik saldırıları durdurma taahhüdünü içerir ve uluslararası barışın korunmasını amaçlar.

Kolektif güvenlik anlayışı, bireysel devletlerin uluslararası sistemin istikrarını ve güvenliğini korumak için bir araya gelerek iş birliği yapmaları gerektiğini vurgular. Kolektif güvenlik anlayışı, uluslararası kurumların (örneğin Birleşmiş Milletler) bu tür krizlerin çözümünde merkezi bir rol oynaması gerektiğini vurgular. Kolektif güvenlik anlayışı, her ülkenin diğerlerinin güvenliğini de kendi güvenliği gibi önemsemesi gerektiğini savunur. Bir ülkenin güvenliği tehlikede olduğunda, diğer ülkeler yardım etmeli ve saldırganlığı engellemelidir. Kolektif güvenlik anlayışına göre, uluslararası topluluğun bir parçası olarak herhangi bir ülkenin saldırgan davranışlarına karşı caydırıcı tedbirler alınmalıdır. Bu, askeri müdahale gibi yöntemleri içerebilir. (Sönmezoğlu, 2017, s. 413) Kolektif güvenlik anlayışı, dünya çapında barış ve güvenliği teşvik etme amacı taşıırken, uygulanması ve etkili bir şekilde çalıştırılması karmaşık bir süreç olabilir ve uluslararası ilişkilerdeki diğer güvenlik anlayışlarıyla rekabet edebilir.

NATO, kolektif güvenlik ilkesini en iyi uygulayan örgütlerden biri olarak kabul edilir. NATO'nun kuruluş amacı, üye ülkeler arasında saldırı durumunda birbirlerine yardım etmek ve böylece kolektif bir savunma mekanizması oluşturmaktır. NATO Antlaşması'nın 5. maddesi, üye ülkelerin birbirlerine yönelik saldırılara karşı toplu bir savunma taahhüdünü içerir. Örneğin, 2001 yılında ABD'nin terör saldırılarına uğramasının ardından NATO, 5. maddeyi ilk kez devreye sokarak ABD'ye destek vermiştir. ŞİÖ ise, Çin, Rusya ve Orta Asya ülkelerinden oluşan bir örgüttür. ŞİÖ, kolektif güvenlik ilkesini bölgesel düzeyde uygular. Özellikle Asya-Pasifik bölgesindeki güvenlik meselelerine odaklanır ve üye ülkeler arasında güvenlik iş birliği sağlar. ŞİÖ, üye ülkeler arasında askeri tatbikatlar düzenler, terörle mücadelede iş birliği yapar ve bölgesel istikrarı koruma amacını taşır (Yiğittepe, 2022, s. 111-114).

3. ULUSLARARASI GÜVENLİK KURULUŞLARI: NATO VE ŞİÖ

3.1. NATO

1949 yılında, 12 üye tarafından Sovyet tehdidine karşı bir kolektif savunma örgütü olarak kurulmuştur. Başlangıçtaki sorumluluk alanı Kuzey Amerika ve Avrupa'dır. Soğuk Savaş terminolojisi ile hür dünyayı Demirperde ülkelerinden ya da komünist yayılcılığından korumak için herhangi bir saldırı durumunda üye ülkelerin dayanışmasını temin etmek amacıyla vücuda getirilmiştir. NATO bir Soğuk Savaş ittifakıdır ve Soğuk Savaş tekniklerinin doğasına göre kurgulanmıştır. Soğuk Savaş sonrası belirsizlik ortamında NATO hala işlem görmekle birlikte bir görev arayışı içinde olmuştur. Kolektif savunmanın dışında kolektif güvenlik görevlerine de talip olarak kendini dünyada özellikle batı ittifakı açısından hala vazgeçilmez kılmaya çalışmaktadır. Bugün de özellikle Suriye'de, Ukrayna'da gerçekleştirdiği operasyonlar ve kazandığı güç sayesinde Rusya'nın tekrar yükselmesi ile NATO'nun eski işlevlerine geri döndüğü görülmektedir (Güvenç, 2015, s. 101-103).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile NATO'nun yeni işlevi Batılı merkez kapitalist devletlerin özellikle de ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa'nın kapitalist sistemde hakimiyetini korumak ve güçlendirmek olmuştur. Bu kapsamda NATO'nun askeri kapasitesi Irak'ta, Bosna-Hersek'te, Kosova'da kullanılmıştır. Bu ülkelerde yapılan operasyonları Asya'da Afganistan ve Kuzey Afrika'da Libya müdahaleleri takip etmiştir (Sancaktar, 2016, s. 445). NATO kendine yeni görevler ve yeni genişleme alanları tayin ederek özellikle doğuya doğru bir genişleme politikası izlemiştir. 11 Eylül'den sonra NATO ilk kez kendi sorumluluk alanı dışına çıkarak asker göndermiştir. Afganistan'da terörle mücadele kapsamında ABD'nin gerçekleştirdiği operasyonda, tarihinde ilk kez NATO'nun beşinci maddesi işlerlik kazanmış ve tüm üye devletler o dönemde Amerika'ya destek vermiştir (Ereker, 2019, s. 2).

Soğuk Savaş sonrası dikkat çekici bir değişim sürecine giren NATO, ortaya koyduğu ortaklık politikası, alan dışı algılamasındaki değişim ve Afganistan operasyonu kapsamındaki küresel ortaklar söylemi ile önemli adımlar atmıştır. Bu noktada akıllı savunma politikası, ABD'nin Asya Pasifik Bölgesi'ndeki çıkarlarını daha fazla vurguladığı bir dönemde ittifaktaki yük paylaşımına bir çözüm bulma anlayışını ifade etmiştir. Akıllı savunma küresel finans krizinin yaşandığı bir dönemde, NATO'nun operasyonel faaliyetlerinin azaldığı bir dönemde ittifakın güçlenmesi için önemli bir fırsat olarak görülmüştür (Bağbaşıoğlu, 2016, s.221)

Küreselleşen dünyada terör örgütleri, küreselleşmenin sağladığı bütün alanlardan siber ya da uluslararası seyahatler, bilginin değişimi, teknolojiye erişim gibi nedenlerden, özellikle devlet otoritelerinin zayıfladığı, başarısız devletlerin bulunduğu bölgeleri suiistimal etmekte, kendilerini yaşatmakta, var etmekte, yeni üyeler bulup kaynaklara ulaşarak terörizmi yaygın hale getirmeye çalışmaktadır. Devletler ise buna karşılık olarak alternatif tedbirler geliştirmektedirler. Ortak bir anlayış oluşturma, tecrübe paylaşımı, karar alma süreçlerinin hızlandırılması, terörizmin kaynağında teşhisi gibi alternatif politikalar üretilmektedir (Ereker, 2019, s. 3).

NATO, 20. yüzyılda kurulmuş Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte blok politikalarından başarılı çıkmış, bugüne kadar kurulmuş olan en başarılı ve en etkili askeri ittifak olarak değerlendirilmektedir. NATO klasik olarak geleneksel yapısı içerisinde Soğuk Savaş döneminde kendi müttefiklerinin ve NATO sahasının güvenliğini sağlamakla görevli bir örgüttür. Bunu da ortaklaşa güvenlik kavramı çerçevesinde tüm üyelerin güvenliğini/savunmasını gerçekleştirerek, işbirliği halinde sağlamıştır. Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra NATO'nun kendisine rakip olarak gördüğü doğu bloğunun yani Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takiben ortaya çıkan uluslararası çerçevede yeni yapı içerisinde NATO'da kendine yeni roller ve stratejiler edinmiştir (Adanmış, 2019, s. 98).

Yeni yapı içerisinde bakıldığında NATO eskiden olduğu gibi sadece Sovyetler Birliği'nin yerine geçmiş olan Rusya'ya karşı bir savunma örgütü olmanın ötesine geçip dünyanın çeşitli bölgelerinde siyasi, askeri güvenlik konularına yönelen ve bunlara karşılık veren bir örgüte dönüşmüştür. Eskiden alan dışı denilen NATO ülkelerinin topraklarının dışında kalan bölgelerdeki bir takım güvenlik sorunlarına da cevap vermeye başlamıştır. Bunlar, Orta Doğu'da, Akdeniz'de, Ege Denizi'nde, Karadeniz de veya Avrupa'da NATO'nun üyesi olmayan ülke topraklarında gerçekleşmektedir (Adanmış, 2019, s. 99).

NATO'nun alan dışı görevlerine bakıldığında; Afganistan'daki Amerika Birleşik Devletleri'nin önderliğinde yapılan operasyona destek vermiştir. Kosova'da bir güvenlik operasyonu gerçekleştirmiştir. Akdeniz'de bir operasyon ve Afrika'da deniz korsanlarına karşı etkin hareketlerde bulunmuştur. 1994-1995 yılları arasında Bosna'da Sırlara yönelik hava harekâtı düzenlemiş ve 1998-1999 yıllarında Kosova'da Kosova Kurtuluş Ordusu'na operasyon yürütmüştür. Dolayısıyla NATO'nun da Soğuk Savaş dönemindeki askeri güvenliğinin ötesine geçen, bazı ülkelerde neredeyse seçimlerin güvenliğinin sağlanmasına kadar varan, çevresel güvenlik konuları

tartışan, askeri ortamlarda veya savaş ortamlarında kadınların ve çocukların rolünü tartışan kısımları ortaya çıkmaya başlamıştır. NATO'nun bu anlamda 21. yüzyılın ilk kısmında önemli bir uluslararası güvenlik aktörü olarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir (Oğuzlu, 2013, s. 13).

Türkiye'nin etkileşimini yoğunlaştırdığı bir yapılanma ve bir güvenlik örgütü olan NATO bir entelektüel kapasite yaratan ulusal düzeyde çözülemeyen sorunlara ilişkin olarak temel insan hakları ve benzeri alanlarda belirli ölçülerde güvenceler sağlayan bir yapıyı oluşturmaktadır. NATO'nun barış gücü operasyonlarına duyulan ihtiyacın arttığı dönemlerde veya kamu diplomasisi faaliyetlerinin belirgin bir şekilde tanımlandığı ortamlarda uluslararası barışa önemli katkılar yaptığını ifade etmek söz konusu olabilecektir. 'Barış İçin Ortaklık' kavramı dâhilinde örneğin Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından birçok ülkenin gelişmiş ülkeleri ile etkileşimini artırarak bunlardan birtakım öğrenmeler sağlamaları bakımından da önemli bir güvenlik örgütü olduğu söylenebilir (Karaosmanoğlu, 2014, s. 10).

3.2. Asya'dan Avrasya'ya: Şanghay İşbirliği Örgütü

Rusya, ABD'nin liderliğini oluşturduğu NATO'nun Avrupa'da genişlemesine karşılık olarak alternatif bir yapılanma içine girmiştir. ABD'den duyulan bu rahatsızlık döneminde Tayvan'da çıkan sorun sebebiyle Rusya, Çin ile kendini daha yakın görmüştür. 1997'nin Nisan ayında Çin'e gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Rusya Savunma Bakanı Igor Rodinov, Rusya'nın bir bölgesel çatışma olasılığında Kuzey Kore-Çin ittifakının yanında olacağı imasında bulunmuştur (Ellison, 2001, s. 171).

Rusya ve Çin yöneticileri arasında gelişen ABD karşıtlığı, üç Orta Asya ülkesinin de katılması sonucu 'Şanghay Beşlisi' adıyla kurulan bir bölgesel örgüte dönüşmüştür. 1996 yılında Çin'in Şanghay şehrinde Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın imzaladıkları anlaşma ile Şanghay Beşlisi oluşturulmuştur (Altundağ, 2016, s. 104-105).

Kurulan yeni örgütün somut amaçlarından biri örgüte üye olan ülkeler arasındaki sınır bölgesiyle ilgili olarak güven artırıcı askeri önlemler almak olmuştur. Şanghay Beşlisi'ne üye olan ülkeler kendi sınır bölgelerinde yaptıkları tatbikatlar ve askeri kuvvetler hakkında birbirlerine önceden bilgi sağlayacaklarını bildirmişlerdir. Sınır güvenliği konusunda bir başka adım Nisan 1997'de Rusya'nın başkenti Moskova'da imzalanan antlaşmadır. İttifaka üye olan beş devlet Moskova Antlaşması'na göre Çin Rusya sınırında oluşturulacak 100 km'lik bölge içinde silahlarını ve asker sayılarını azaltmışlardır (Harada, 1997, s. 41). İttifaka üye olan Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan Çin'in batısında yer alan Uygur bölgesindeki olan Doğu Türkistan'daki halklara destek vermeyecekleri konusunda Çin'e güvence vermişlerdir.

Şanghay Beşlisi ikinci zirve toplantısı 24 Nisan 1997 tarihinde Rusya'nın başkenti Moskova'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda üye ülkelerin sınırları ile ilgili önemli kararlar alınmıştır (Ekrem, 2003, s. 150). Üçüncü zirve 1998 yılında Kazakistan'da gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede diğerlerinden farklı olarak iktisadi konular görüşülmüştür. Daha önce oluşturulan bir tarafta Çin'in, diğer tarafta eski Sovyet Rusya'nın (Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan) olduğu iki cepheli sistem, terk edilmiştir. Yapılan değişiklik, sembolik gibi görünse de örgütün amacının sınır güvenliğinden çıkıp çok taraflı işbirliği örgütüne dönüşme aşamasının önemli bir adımı olmuştur (Ekrem, 2003, s. 151).

Rusya ve Çin Devlet Başkanlarının katılım gösterdiği dördüncü zirve 25 Ağustos 1999'da Bişkek'te gerçekleşmiştir. Bu zirve genel olarak Amerikan karşıtlığının birçok kez vurgulandığı ilk zirve olarak önem taşımaktadır (Ellison, 2001, s. 180). Bişkek'te gerçekleştirilen dördüncü zirve en sert ABD düşmanlığının sergilendiği Şanghay Toplantısı olmuştur.

11 Eylül saldırılarından önce Rusya'da devlet başkanı makamında meydana gelen değişiklik sonucunda ABD düşmanlığına dayalı Çin-Rusya ittifakında da bir değişiklik meydana gelmiştir. 2000 yılında cumhurbaşkanlığı görevine gelen Vladimir Putin ile birlikte Rusya pragmatik çıkarıcılık olarak adlandırabileceğimiz yeni bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bu politikanın temeli Temmuz 2000'de imzalanan ulusal güvenlik çerçevesine indirgenmiştir (Ellison, 2001, s. 183).

Putin, Asya bölgesine de ağırlık vermeyi ihmal etmemiştir. Asya ekonomileri ile ilişkileri artırmak isteyen Putin, Japonya ile işbirliği istemiş fakat iki ülke arasındaki Kuril Adaları problemi bu işbirliğine engel teşkil etmiştir. Japonya ile işbirliğine gidemeyen Rusya için kıtanın büyüklerinden olan Çin ve Hindistan önem kazanmıştır (Duncan, 2002, s. 21-22).

2000 yılının temmuz ayında Tacikistan’da Şanghay Beşlisi’nin beşinci zirvesi gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda ittifakın, geniş konular ışığında, oluşturulan işbirliğinin derinleşmesine yönelik meseleler konuşulmuştur. Yeni genişleme ile ilgili atılan adımlarla ilgili gelişme ile Orta Asya kamuoyunda örgüte duyulan ilgi artmıştır (Ekrem, 2003, s. 153). Haziran 2001’de ise Şanghay’da yapılan altıncı zirvede Özbekistan ittifaka üye olmuştur. Bu bölgesel ittifakın ismi “Şanghay İşbirliği Örgütü” olarak değiştirilmiştir.

Çin, kurulan bu örgüt sayesinde, kendi bölgesi ve uluslararası sistemde bir güvenlik mekanizması geliştirmiş ve Asya da hareketli ve gelişmekte olan pozisyonunu devam ettirmiş ve bu ittifakı bir kanal olarak kullanmıştır. Aynı zamanda bölgedeki diğer ülkeler ile işbirliğini geliştirecek bir zemin elde etmiştir. ŞİÖ’nün kurumsallaşma yolundaki adımları, ittifakın devleri Çin ve Rusya arasındaki çıkar mücadelesinde iki ülkeye de avantajlar sağlamıştır (Marketos, 2008).

Çin açısından ŞİÖ kurulma aşamasında, sınır komşuları ile gerginliğin azaltılması, kendisinin bölgedeki etkinliğini artırması, ürettiği malların satılması için yeni pazarların bulunması ve yeni hammadde yerleri, komşu ülkelerde ayrılıkçılık gösteren grupların barınmalarının ortadan kaldırılması, bölgede oluşacak sorunların ittifaka üye devletler ile birlikte çözülmesine dair görüş birliğinin sağlanması, ABD ve NATO’ya karşı bir blok vazifesi görme gibi amaçları gerçekleştirmek için kullanılacağı değerlendirilmiştir.

2003’de gerçekleşen Moskova’da ki zirvede ilk ŞİÖ Genel Sekreterliğine Çin’in Rusya Büyükelçisi Zhang Deguang getirilmiştir. Bu zirvede ayrıca bölgesel Anti Terör merkezi oluşturulmuş, ticaret ve yatırım konusunda somut işbirlikleri için konular görüşülmüştür (Dongfeng, 2003, s. 6). Şanghay İşbirliği Örgütü, 2003’te gerçekleştirdiği Moskova Zirvesi’nde temel organlarını belirlemiş ve 2004 belirlenen kurumlar göreve başlamıştır.

Şangay İşbirliği Örgütü Liderler Zirveleri: 14 Haziran 2001-Şanghay, 07 Haziran 2002-St. Petersburg, 29 Mayıs 2003-Moskova, 17 Haziran 2004-Taşkent, 05 Temmuz 2005-Astana, 15 Haziran 2006-Şanghay, 16 Ağustos 2007-Bişkek, 28 Ağustos 2008-Duşanbe, 16 Haziran 2009-Yekaterinburg, 11 Haziran 2010-Taşkent Zirvesi, 15 Haziran 2011-Astana, 07 Haziran 2012-Pekin, 13 Eylül 2013-Bişkek, 12 Eylül 2014-Duşanbe, 10 Temmuz 2015-Ufa Zirvesi, 23-24 Haziran 2016-Taşkent, 8-9 Haziran 2017-Astana, 10 Haziran 2018- Qingdao, 13-14 Haziran 2019-Bişkek ve son olarak 17 Eylül 2021’de Duşanbe’de gerçekleştirilmiştir.

Ufa’da gerçekleştirilen 2015 Devlet Başkanları Zirvesi’nde Pakistan ve Hindistan’ın üyelik süreçleri başlamış ve 2017’de Astana’da tam üyelikleri kabul edilmiştir. Duşanbe’de düzenlenmiş olan 17 Haziran 2021 tarihli Liderler Zirvesi’nde ŞİÖ dokuzuncu üye olarak İran’ı kabul etmiştir. Suudi Arabistan, Mısır ve Katar’a diyalog ortağı statüsü verilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2022).

4. ABD-ÇİN İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK İKİLEMİ: NATO VE ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

Şekil 1 ve Şekil 2’ye bakıldığında dünyanın önemli stratejik bölgelerini kapsayan bu iki örgüt, direkt etkisi altında olmayan diğer ülkeler üzerinde de etki kapasitelerini artırabilmek için büyük bir mücadele vermektedirler. Bu iki örgütün en önemli iki ülkesi olarak ön plana çıkan ABD ve Çin, bu iki örgüt üzerinden önemli bir güç mücadelesi yürütmektedirler.

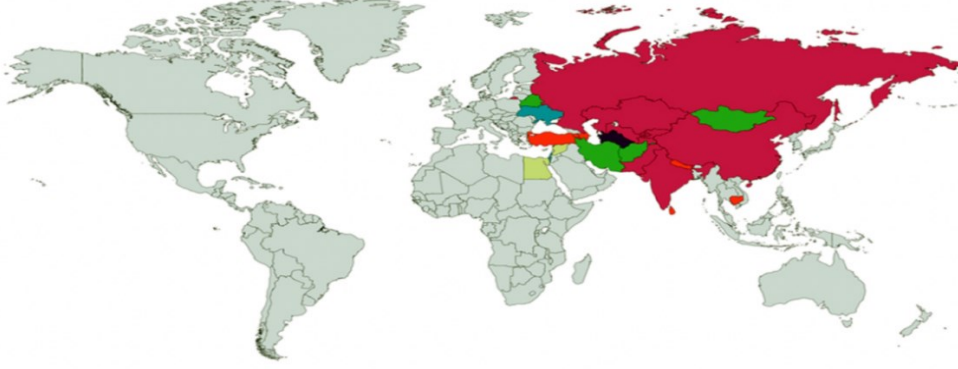
Şekil 1. NATO’nun Dünya Haritasındaki Görünümü

Kaynak: (Ataman, 2022).

Şekil 2. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Dünya Haritasındaki Görünümü

Kaynak: (İstikbal, 2019).

4.1. ABD'nin Güvenlik Algılaması ve NATO

SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş döneminin bitmesi ile NATO'da sorgulanır hale gelmiştir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte ittifaka üye olan devletlerin güvenlik alanının çıkarları birbirlerinden uzaklaşmış ve NATO'ya karşı muhalif konular ortaya çıkmıştır (Polat, 2020, s. 335).

İttifaka mensup üyeler ve dünyada gerçekleşen alternatif örgüt kurma girişimlerine rağmen NATO, zaman içinde gelişen tehditler çerçevesinde kendini geliştirmeyi başarmıştır. Özellikle kuruluşunun 50. yıl dönümünde Washington Zirvesinde alınan 'alan dışı' askeri operasyonlara başlayacağını açıklamış ve bu tarihi kararın bunun temelini atmıştır. Bu kapsamda Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü çok yönlü dönüştürülmeye açık hale gelmiştir. Uluslararası terör, ırkçılık vb. problemleri çözüme ulaşturmaya çalışan bir kurum haline gelmiştir. Zirvede alınan 'alan dışı' kavramı sonucu ittifakın hem operasyon sahası hem de görev tanımı değişmiştir. NATO, savunma örgütü yapısından çıkmış ve uluslararası güvenlik örgütüne dönüşmüştür (Polat, 2020, s. 336).

NATO'nun kuruluşundan bu yana özellikle Soğuk Savaş sırasında ve bu değişim ve dönüşümde en büyük katkı ABD tarafından gelmiştir. Aynı zamanda ABD, Avrupa'da yer alan tüm ittifak üyelerine nükleer güvenlik çatısı da sağlamaktadır. Avrupa Birliği bölgesinde ki ortak güvenlik stratejilerini gerçekleştirmediği sürece önümüzdeki dönemlerde Avrupa'nın güvenliği NATO ve ABD eline bırakılabilir değerlendirmeleri yapılmıştır (NTV, 2017).

NATO bünyesinde liderlik ve sorumlulukların ABD ve Batı Avrupalı ittifak üyelerinin arasında paylaşılması durumu ittifak üyesi ülkeler arasında önemli bir sorundur. NATO'nun Soğuk Savaş döneminde yaptığı askeri harcamaların yarısından fazlasını ABD neredeyse hiç itiraz etmeden tek başına yapmıştır. SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaşın bitmesi ile Avrupalı devletlerin daha fazla savunma harcaması yapmasını isteyen ABD, aynı zamanda kendi bölgelerinin güvenliğine daha fazla katkıda bulunmalarını istemiş ve bu harcamalarını NATO bünyesinde yapmalarını söylemiştir. Bunlar gerçekleşirse ABD'nin NATO açısından yükü hafifleyecektir, değerlendirmeleri yapılmıştır (Ringsmose, 2010, s. 391-338).

ABD'nin bu isteklerine rağmen Avrupalı müttefikler kendi birlikleri içinde ayrı bir güvenlik yapılanmasına gitmek istemiş ve bölgenin güvenliğinde söz sahibi olmak istemişlerdir. Bunun sonucunda ABD'nin gücünü dengelemek hedeflerinden biri olmuştur. Bazı Avrupa ülkeleri kendi birlikleri içinde savunma harcamalarını yaparken, bazıları NATO yanlısı politikalar geliştirmekte, bazıları da NATO içinde savunma harcamalarını çok düşük tutmaktadır. Böylesine gelişen bu ortam NATO açısından ortak güvenlik politikalarını olumsuz yönde etkilemektedir (Polat, 2020, s. 337).

Şubat 2017'de gerçekleştirilen ve Trump'ın göreve gelmesinden önce olan 53. Münih Güvenlik Konferansı'nda NATO tartışmaları sürdürülmüştür. Trump, NATO'nun kaldırılmasından ziyade yenilikler ve reformlar yoluyla güncellemelerin olması gerektiğini söylemiştir. 2017 yılının Mayıs ayında Brüksel'de yapılan NATO zirvesinde bu konu görüşülmüş ve bu toplantıda Trump, ittifaka üye olan çoğu ülkenin NATO'ya gerekli katkıyı yapmadıklarını söylemiş ve ABD artık bu yükü tek yüklenemeyeceğini belirtmiştir (Master, 2017).

NATO'nun 2016 yılında toplam 921,5 milyar dolar askeri harcamasının %72'si olan 664 milyar dolar ABD yönetimi tarafından sağlanmıştır. Askeri harcamalara Almanya'nın 40 milyar, Fransa'nın 44 milyar ve Birleşik Krallık'ın 60 milyar dolar olarak katkıları olmuştur (Polat, 2020, s. 338).

Bir diğer sorun; Almanya ve Fransa ile birlikte Avrupa Birliği'ne üye diğer devletlerinde 2009 yılından sonra tek kutuplu dünyaya bir kutup daha kazandırmaya çalışan Rusya ve Çin ile kendi bölgelerinde ekonomik ilişkiler geliştirip Çin'in bir pazarının da Avrupa olmasını sağlamak olmuştur. ABD bu ülkelere dikkat ederken bir başka taraftan nükleer silah sorunu yaşanan İran'ın da son zamanlarda Avrupa Birliği ile ticaret hacmini artırması kuşkuyla izlenen başka bir nokta olmuştur (Sabah, 2017). Almanya ve Fransa'nın izledikleri bu politika, Avrupa Birliği'ni daha öncelikli görüp NATO ittifakını önemsizleştiriyor olarak değerlendirilmektedir.

ABD'nin başka bir sorun olarak nitelediği konu ise NATO'nun genişleme politikası doğrultusunda ittifakın üye sayısının artmasıdır. Genişleme politika ile güvenlik alanı genişlemiş ve bu kararın ittifaka yarar sağladığı değerlendirilmeleri yapılmıştır. Genişleme ile birlikte NATO'da kararlar oybirliği ile alındığı için bu bir sorun teşkil etmektedir. NATO'da ABD'nin kabul ettirmeye çalıştığı her karar Avrupalı devletlerce kolay kolay kabul edilmemektedir (Polat, 2020, s. 339).

AB, NATO'nun önceden belirlenmiş geleneksel olan kendi sınırlarında güç kullanmasını istemektedir. ABD ise NATO'nun küreselleşmesi ve güç kullanabilme yetisinin artması taraftarıdır (Hallams, 2009, s. 38-60). Dünyada meydana gelen kriz ve çatışmalar da NATO'ya bağlı Avrupalı üyelerden asker talebinde bulunulduğunda, Avrupalı devletler bu konuya sıcak yaklaşmamaktadır. Avrupa Birliği güvenliğini Kıta Avrupası'ndan dışarı çıkarmak istememektedir (Morkaya, 2014, 71-72).

4.2. Çin'in Güvenliğinde ŞİÖ

1990'lerden sonra ŞİÖ'nün hareket alanında Orta Asya'da köklü değişiklikler meydana gelmiştir. 1994'de NATO zirvesinde geliştirilen Barış İçin Ortaklık Projesi'nin kapsamından rahatsızlık duyan Çin ve Rusya, 2001 yılı itibarıyla 11 Eylül saldırıları sonrasında Afganistan topraklarına gelen Amerikan askeri varlığı ile karşı karşıya kalmıştır. ŞİÖ'nün geleceğinde fırsatlar olduğu gibi tehditler ve belirsizliklerde ortaya çıkmaktadır. Örgütün devamlılığı hususunda Çin Yönetiminin takınacağı tutumlar önemli bir yer teşkil etmektedir. Çin yöneticileri kendi çıkarlarını düşünüp, bölgede yayımlı politikalar geliştirirse bu ŞİÖ için kaçınılmaz bir son olacaktır. Pekin yöneticilerinin Rusya ve Orta Asya devletlerinin sorunları ile nasıl başa çıkacağı büyük önem taşımaktadır (Sutter, 2008, s. 3-10).

Çin'in sorun alanlarından birisi olarak gördüğü Sincan bölgesinden hareketle Rusya, ŞİÖ'de radikal hareketler ile ortak mücadeleyi önermiştir. Ancak burada Çin hükümetinin takındığı durum çok farklıdır. Çin Hükümeti topraklarında olan terörizm ve radikal hareketler konusunda uluslararası işbirliğine çok yatkın değildir (Raczka, 1998, s. 398).

Çin ve Rusya'nın çıkarları ile doğrudan bağlantılı olan ŞİÖ'nün bölgede kalıcılığı meselesi önemli konulardan biri olmuştur. Bölgesel bir kuruluşa ihtiyaç duyan Moskova yönetimi bu ihtiyacı ABD'nin bölgede artan nüfuzuna rağmen, kendisinin çıkarlarını korumak için bir zorunluluk olarak görmektedir. Çin yönetimi ise ŞİÖ sayesinde batı sınırlarını kontrol altına alacak ve bölgede istikrarlı bir ortam oluşturacaktır. Çin, Rusya'nın da egemen olmaya çalıştığı Orta Asya bölgesinde nüfusunu kurup lider olmaya çalışırsa Rusya'da Orta Asya'daki çıkarları doğrultusunda Çin Hükümetini dengelemeye çalışacaktır. ŞİÖ, Çin açısından iktisadi yönde Orta Asya bölgesinde işbirliklerinin gelişmesini sağlayacaktır. ŞİÖ kurulduktan sonra ilk resmi ziyaretini 2003'te Kazakistan ve Moğolistan'a gerçekleştirmiştir. Ziyaret sonucunda Çin komşularıyla ilişkilerini geliştirmek niyetindedir, yorumları yapılmıştır.

Çok taraflı ilişkilerin gelişmesi için petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının üretimi ve lojistiği konusunda işbirlikleri önemli bir yer edinmektedir. Çin'in ihtiyaç duyduğu enerji kaynakları meselesinde Hazar ve Sibirya'da bulunan kaynaklar, ŞİÖ çerçevesinde değerlendirilip, bu değerlendirme sonucunda bölgede ki Rusya ve Orta Asya devletleri arasında çıkabilecek çatışmalar dengelenebilecektir. Çin-Rus işbirliklerini geliştirecek bir diğer husus, enerjideki ŞİÖ çatısında birleşmedir ve bu durum aynı zamanda ticari konuda işbirliği zemini doğuracaktır (Çolakoğlu, 2004, s. 194-195).

Enerji kaynakları konusunda ŞİÖ'nün en önemli meselesi Sibirya Petrol Boru Hatları'dır. 1990'lar da başlayan Rusya Çin güzergâhında olan Sibirya Petrol Boru Hatları projesi Çin yönetimi için hayati bir önem taşımaktadır. Stratejik ortaklığın en somut adımlarından biri olan bu proje, Boris Yeltsin-Jiang Zemin döneminde başlayıp,

Vladimir Putin-Hu Jintao dönemi ile devam etmiştir. Boru hattı projesi birçok kez ikili zirvelerde görüşülmüş ve son olarak Mayıs 2013'te Putin-Hu zirvesinde görüşülmüştür (Çolakoğlu, 2004, s. 195).

11 Eylül sonrasında ABD'nin terörle mücadele misyonu sebebiyle ABD'nin yönünü Orta Asya'ya çevirmesi ile ŞİÖ burada kurumsal olarak olumsuz yönde etkilenmiştir. ABD'nin bölgedeki etkinliğine karşı Orta Asya liderleri olarak görülen ne Rusya ne de Çin etkili bir politika izleyememiştir. Ancak tek kutuplu dünyadan çok kutuplu dünyaya geçiş için Çin ve Rusya'nın önemli adımları sayesinde ŞİÖ'nün kurumsallaşıp küreselleşmesi etkili olacaktır. On yıl kadar aradan sonra gerçekleştirilen Hindistan Başbakanı Atal Behari Vajpayee'nin Pekin ziyareti Haziran 2003 de gerçekleşmiş ve Çin-Rusya-Hindistan üçgeninin temelleri atılmıştır (Çolakoğlu, 2004, s. 196).

Putin'in 2002 yılında Pekin ve Yeni Delhi'ye yaptığı ziyaretler, eski Dışişleri Bakanı Primakov'un ABD karşıtı olarak Avrasya'da ikinci bir denge oluşturma ideali gerçekleşmeye yakın olarak düşünülebilir. Diğer bölge ülkeleri de ŞİÖ'nün kurumsallaşma hızını da hesaba katarak üyeliğe sıcak bakmaya başlamışlardır. Hindistan'ın yanı sıra Pakistan, İran, Türkiye ve Moğolistan ŞİÖ'ye katılma niyetinde olduklarını beyan etmişlerdir (Bin, 2003, s. 131). Bu özellikle örgütün ana kurucusu olan Çin'in yeni pazarlar bulma politikası için bir başarı olarak görülebilir.

4.3. NATO Bakışı Açısıyla Yeni Öteki Çin

3-4 Aralık 2019 tarihlerinde İngiltere'nin başkenti Londra'da bir araya gelen NATO zirvesinin gündeminde, ilk kez teknolojik açıdan birçok alanda dikkatleri üzerine çeken ve dünyada hem ekonomik hem de politik nüfusunu artıran Çin yer almıştır. Yayınlanan NATO Zirvesi sonuç bildirisinde ilk defa Çin'in yükselen gücüne değinilerek "Çin'in artan nüfuzu ve uluslararası politikalarının ortaya çıkardığı fırsat ve sınamaları ittifak olarak birlikte ele almalıyız" vurgusu yapılmıştır (DW, 2019).

NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg "Çin dünyanın en fazla savunma harcaması yapan ikinci ülkesi ve yakın zamanda da sergilediği gibi aralarında nükleer silahların da olduğu modern bir savunma gücüne sahip." olduğunu dile getirmiştir. Londra'da yapılan NATO zirvesinin sonuç bildirisinde Çin ilk defa "ittifak için olası bir tehlike" olarak nitelendirilmiştir. Bahsedilen metinde "Çin'in artan etkisinin ve izlediği uluslararası politikanın hem baş edilmesi gereken bir durum hem de bir fırsat anlamına geldiğinin farkındayız" ifadelerine yer verilmiştir (DW, 2019).

Londra'da ki zirvede yaptığı açıklamada, "NATO'nun Güney Çin Denizi'ne taarruz etmesinden söz etmiyoruz. Ancak Çin'in bize doğru yaklaştığını dikkate almamız lazım" diyen Stoltenberg, Çin yönetiminin silahlanma ile ilgisi olmasa da Arktika, Afrika ve Avrupa'daki faaliyetlerine vurgu yapmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Savunma Bakanı Mark Esper de, 5 Haziran 2019'da gerçekleşen Zirve'nin ardından yayınlanan sonuç bildirisinde, Çin'in şu an için bir düşman olarak görülmediği anlamındaki ifadelerini dile getirmiştir. NATO açısından Çin'in stratejik bir görev olarak kabullenilmesi gerektiğini söyleyen Esper, "Bazı şeylerin istediğimiz gibi gelişmemesi durumuna hazırlıklı olmalıyız." uyarısını da yapmayı ihmal etmemiştir (DW, 2019).

14 Haziran 2021'de NATO Genel Merkezi'nin de bulunduğu Belçika'nın başkenti Brüksel'de toplanan Zirve, sonrasında yayınladığı bildiri de Çin'i artık Batı'ya karşı bir güvenlik riski olarak nitelendirmiştir. Genel Sekreter Jens Stoltenberg de, üye ülkeleri Çin'e karşı birlikte hareket etmeye çağırmıştır (BBC, 2021).

Bildiri de, "Çin'in hırsları ve iddialı tavırları mevcut kurallara dayalı uluslararası düzene ve ittifakın güvenliğiyle ilgili alanlara sistematik olarak meydan okuyor" ifadeleri kullanılmıştır. Çin'in nükleer silah kapasitesini hızla genişlettiği, ordusunun modernizasyonunda "dışa kapalı" olduğu ve Rusya ile askeri işbirliği yaptığı bilinmektedir. Ayrıca "Çin'in sık sık şeffaf davranmamasından ve dezenformasyon kullanmasından kaygılıyız" açıklaması yapılmıştır (BBC, 2021).

Zirve toplantısı öncesinde Jens Stoltenberg yaptığı açıklamada, bu zirvede konuşulacak en önemli konulardan birinin de Çin olacağını belirtmiş ve "Yükselen Çin'e ortak yanıt vermeliyiz" demiştir. "Çin ile yeni bir Soğuk Savaş'a girmiyoruz ve Çin bizim hasmımız, düşmanımız değil" diyen Stoltenberg, NATO olarak Çin'in kendi güvenlikleri ile ilgili ittifak üyeleriyle beraber ortak adımlar atmaları gerektiğini söylemiştir (BBC, 2021).

"NATO 2030: Yeni Bir Çağ İçin Birliktelik" isimli rapor, ittifakın gelecek yıllarda küresel anlamda önüne çıkacak belirsizliklere uyum sağlaması konusunda tavsiyeler içermektedir. Yenilikçi ve revizyon sahibi ülkelerin güçlerini geliştirmeye çalıştıkları yeni dönemde büyük bir güç rekabetinin olacağını altı çizilmiştir. Rapor da 2030 yılına doğru Çin'in sistemsal anlamda önemli hale geleceği vurgusu yapılmıştır. Rapor da ayrıca NATO'nun "siyasi yoğunluklu bir strateji" geliştirmesi için ifadeler bulunmaktadır. Raporun yüzden fazla öneri sunduğu görülmekle

birlikte Rusya ve Çin gibi tehditlerin yanında karma tehditlerde öne çıkarken, oluşacak bu ortama NATO'nun yeni araçlar geliştirerek uyum sağlaması belirtilmektedir (İpekçi vd, 2021, s. 29-31).

NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg yaptığı açıklamada, 5G ağlarında Çin teknolojisinin kullanımı ve Rus gazı için Kuzey Akım 2 boru hattı üzerindeki tartışmalara atıfta bulunarak, Batılı ülkelerin ekonomik kar için güvenliği ikinci plana atmaması gerektiği uyarısını yaptı. Stoltenberg, İsviçre'nin Davos kasabesindeki Dünya Ekonomik Forumu'nda iş dünyası liderlerine verdiği demeçte, "Ekonomik seçimlerimizin güvenliğimiz için sonuçları olduğunu kabul etmeliyiz. Özgürlük serbest ticaretten daha önemlidir, değerlerimizin korunması kârdan daha önemlidir." diye konuştu. Stoltenberg ayrıca, "Çin ile ticarete karşı olmadığını ancak 5G ağları üzerindeki kontrolün güvenlik açısından hayati önem arz etmektedir" ifadelerinde bulunmuştur (Euronews, 2022).

Stoltenberg, "Batı'nın Çin'in yükselişini görmezden gelemeyeceğini ve bu nedenle İngiltere'nin güvenliğini sağlamak için Huawei'nin 5G ağındaki rolünü gözden geçirmesinin önemli olduğunu, ayrıca Çin'in Kuzey Kutbu'nda, siber uzayda ve telekomünikasyon da dahil olmak üzere kritik altyapıda çeşitli şekillerde Batı'ya yaklaşmaktadır." Açıklamasını yapmıştır. Stoltenberg BBC radyosuna verdiği demeçte, "Birleşik Krallık hükümetinin ağlarını, güvenli 5G ağlarına sahip olduğundan emin olacak şekilde tasarlayacağına güveniyorum. Bu nedenle, bunun tam olarak nasıl olduğundan emin olmak için yeni bir incelemenin yapılmasının da önemli olduğunu düşünüyorum" dedi (Reuters, 2020).

NATO 2030 Raporu'nda Çin'e önemli yer verilmiştir. Bu önem aslında genelde küresel anlamda gücünü arttırmaya çalışan tüm aktörlere ve devletlere verilmiştir. Bu anlayış ile rapor Çin'e ayrıca bir önem vermiş ve Çin'in gelecekte arttıracığı gücü ile dünya sisteminde güç merkezlerini Batı'dan alıp Asya-Pasifik bölgesine çekeceği öngörülmüştür. NATO'nun kuruluş amacı olan Rusya Federasyonu raporda doksan dört kez tekrar edilirken Çin toplamda seksen üç kez tekrarlanmıştır ve bu durum ile NATO'nun düşman algısının Rusya'dan Çin'e kaydığı değerlendirilmiştir (İpekçi vd, 2021, s. 29).

Raporda NATO, Çin'i henüz askeri bir tehdit olarak görmemektedir. Ancak Çin Rusya'dan farklı bir şekilde ittifak üyelerine meydan okuduğu değerlendirilmiştir. Çin kendi bölgesinde ekonomik ve askeri gücü ile birlikte politikalar oluşturduğu, Asya bölgesi dışında dahi gücünü kullanarak politikalar geliştirdiği ve komşularına güç kullandığı vurgulanmıştır. NATO, gelecek yıllar içerisinde Çin'in ittifakın muhtemel rakibi olacağını dile getirmiştir (Bourke, 2021).

NATO 2022 Stratejik Konsept belgesinde Çin'e ilk kez genişçe yer verilerek, "Çin'in hırsları ve zorlayıcı politikaları, çıkarlarımıza, güvenliğimize ve değerlerimize meydan okuyor. Çin küresel ayak izini ve proje gücünü arttırmak için geniş yelpazede siyasi, ekonomik ve askeri araçlar kullanırken, stratejisi, niyetleri ve askeri birikimi hakkında belirsizliğini koruyor." değerlendirmesi yapılmıştır (NATO, 2022). Bu stratejik konseptte stratejik rakiplerin (isim verilmemekle birlikte Rusya ve Çin) NATO'nun dayanıklılığını test ettiği, demokratik kurumlara müdahil olduğu, hibrit taktikler kullanarak vatandaşların güvenliklerini hedef aldığı, göçü araçsallaştırdığı, enerji kaynaklarını manipüle ettiği ve ekonomik baskı uyguladığı ifade edilmiştir (Oral, 2022). Çin'in NATO tarafından direkt hedef alınmasında ABD'nin ortaya koyduğu "Çin tehditi" söyleminin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu noktada ABD uluslararası sistemde Çin'e bakışını NATO'nun Çin'e bakış açısıyla uyumlaştırmaya çalışmaktadır (Demir, 2022).

"Çin, kilit teknolojik ve endüstriyel sektörleri, kritik altyapıyı ve stratejik malzemeleri ve tedarik zincirlerini kontrol etmeye çalışıyor. Ekonomik gücünü stratejik bağımlılıklar yaratmak ve etkisini arttırmak için kullanıyor. Uzay, siber ve denizcilik alanları da dahil olmak üzere, kurallara dayalı uluslararası düzeni yıkmaya çalışıyor. Çin ile Rusya arasında derinleşen stratejik ortaklık ve kurallara dayalı uluslararası düzenin altını oymak için karşılıklı olarak güçlendirici girişimleri, değerlerimize ve çıkarlarımıza aykırıdır."(NATO, 2022).

4.4. ABD Karşısı Bir Örgüt Olarak Şanghay İşbirliği Örgütü

Şanghay Beşlisi'nin yaptığı son zirve tarihi olan 2001 yılında örgüte Özbekistan'ın da katılımıyla Şangay İşbirliği Örgütü resmen kurulmuş ve kurucu altı devlet arasında "Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırıcılığa Karşı Şangay Anlaşması" imzalanmıştır. Üye ülkeler bu örgütün "Üçüncü taraflara karşı oluşturulmuş bir askeri ittifak olmadığını siyasi, ekonomik ve güvenlik alanlarında bölgesel işbirliğini geliştirmeye yönelik bir danışma ve diyalog aracı olduğunu" vurgulamışlardır. Ayrıca resmi ağzılarından ŞİÖ'nün temel amacı "Üç şeytan güç" olarak adlandırılan etnik ayrılıkçılık, dini radikalizm ve uluslararası terörizm ile mücadele etmek" olarak tanımlanmıştır (Yuan, 2010, s. 862).

Açıklamalar örgütün kuruluş amacının askeri bir yapılanma olmadığını iddia etse de bir başka temel amaç küresel sistemde çok kutupluluğun savunulmasıdır. Bu durum, Rusya ve Çin'in örgütü sistemik düzeyde ABD politikalarına karşı bir araç olarak kullanma niyetlerinin olduğu yönündeki yorumlara kapı aralamıştır (Allison, 2004, s. 478).

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün temelde iki fonksiyona sahip olduğu söylenmektedir. Bölgedeki ortak güvenlik sorunlarına karşı ittifaka üye devletlerin işbirliği ile çözümler üretilirken aynı zamanda büyük dış güçlerin bölgeye etki etme arayışlarının karşısında durma çabası içine girdiği değerlendirilmektedir. ABD'nin 2000'li yıllardaki Afganistan operasyonu bu konu için önemli bir yer teşkil etmektedir. Afganistan müdahalesi ile ABD Orta Asya'da etkinlik kazanmıştır. Rusya ve Çin ABD'yi sadece uluslararası anlamda değil bölgesel anlamda da dengelemeye çalışmışlardır. O yıllarda, Rusya ve Çin açısından Şangay İşbirliği Örgütü bir anlamda böyle bir ihtiyaca da hizmet içerisinde olmuştur (Fraizer ve Ingersoll, 2010, s. 344).

2005 Astana Zirvesi'nde üye ülkelerin "ŞİÖ topraklarındaki askeri üslerini boşaltması için ABD'den bir zaman çizelgesinin belirlemesi" talep etmesi bu anlamda çok önemlidir. ABD'nin Özbekistan topraklarında bulunan K2 üssünden çekilmesinin istenmesi, ittifakın bölgede ve aynı zamanda dünyada enerji karteline dönüşmesi tehlikesi, 2007 yılında yapılan ve çok başarılı olan Barış Tatbikatı, ABD'de ve diğer NATO ülkelerinde endişelere yol açmıştır (Çomak ve Gökalp, 2010, s. 336).

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün ABD karşıtı bir blok olarak algılanması sadece bunlarla sınırlı değildir. İkili ilişkilerde gerginliğe yol açan olaylar bulunmaktadır. Operasyonun başında ABD'nin olduğu son teknolojilerin kullanıldığı "Çöl Fırtınası Operasyonu" tarihsel anlamda ilk örnek olarak değerlendirilmektedir. ABD-Çin ve ABD-Rusya arasında gerginleşen döneme denk gelen 1996'da Çin ve Rusya arasındaki stratejik ortaklık kararı bu anlamda dikkat çeken başka bir konu olmuştur.

2001 yılında gerçekleşen Çin ve ABD askeri uçaklarının çarpışması sonucunda Çin uçağının düşmesi ve pilotun kaybolması, BM kararı olmadan düzenlenen NATO Yugoslavya harekâtında Belgrad'da bulunan Çin büyükelçiliğinin ABD tarafından bombalanması ve saldırının %70 gibi bir kısmının ABD'nin üstlendiği bir olay olmuştur. Böylece ABD'nin tek başına karar alması tarihsel süreçte ilişkilerin gerginleşmesine yol açmıştır (Zhao, 2007, s. 8-10).

ŞİÖ'nün, Çin ve Rusya tarafından ABD'nin güçlenmesine karşı bir denge unsuru olarak kullanılmakta olduğu değerlendirilmektedir. Çin ve Rusya arasındaki güç ve çıkar rekabetini de göz önünde bulundurulduğunda iki ülke de birbirlerinin fazla güçlenmesini istememektedir. Her iki ülkede karşı tarafın bölgede attığı adımları dikkatle takip etmektedirler. Bu bağlamda ŞİÖ, katı bir ABD karşıtı askeri blok olmaktan ziyade çok kapsamlı ve işlevli bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.5. ABD ve Çin'in Savunma Harcamalarının Karşılaştırılması

Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü'nün (SIPRI) verilerine göre; 2020'de toplam küresel savunma harcaması 2 trilyon dolara yükselmiştir. 2020 yılı toplamı, 2019'a göre yüzde 3,3'lük bir artışı temsil etmektedir. Harcamaların yüzde 62'sini oluşturan 2020'de en büyük harcama yapan beş ülke ABD, Çin, Hindistan, Rusya ve Birleşik Krallık olmuştur. Böylelikle bu iki Asya devleti ikinci defa askeri harcamalarda ilk üç içinde yer almıştır. 2020'deki küresel askeri harcamalar, küresel gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) yüzde 2,4'ünü temsil etmektedir (SIPRI, 2021).

ABD'nin askeri harcamaları 2020'de yüzde 4,4 artarak 778 milyar dolara yükselmiş ve küresel askeri harcamaların yüzde 39'unu oluşturmuştur. Bu verilere göre yalnızca 2020'de ABD harcamalarındaki 46 milyar dolarlık artış, Almanya ve Fransa (sırasıyla 52,8, 52,7 milyar dolar) gibi ülkelerin o yılki askeri harcamalarının neredeyse tamamına çok yakındır (Güler ve Kışman, 2020, s. 87-97).

Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin doğrudan bir sonucu olarak, Brüksel'de toplanan üye devletler savunma bütçelerinde önümüzdeki yıllarda ilave 200 milyar Euro'ya yakın artışlar olacağını ilan ettiler. 1999-2021 yılları arasında ABD %66, Rusya %292 ve Çin %592 savunma harcamalarını artırırken, AB'nin savunma harcamaları bu verilere karşılık %20 artmıştır. Brüksel'de gerçekleşen zirve sonrası AB yazılı olarak açıklama yapmıştır. "Koordineli bir yaklaşım olmadan, daha fazla parçalanmaya ve şimdiye kadar kaydedilen ilerlemeyi geri almaya yol açan harcamalardaki artışlar, savunma işbirliğini geliştirmeye yönelik AB girişimleri, aynı zamanda, daha adil bir Transatlantik yük paylaşımını ve NATO içinde daha etkili bir Avrupa katkısını güçlendirmeye yardımcı olur." ifadelerine yer verilmiştir (Europa, 2022).

Tablo 1. NATO Ülkelerinin Savunma Harcamaları (2014-2022, Milyon ABD Doları)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021e	2022e
Güncel fiyatlar ve döviz kurları									
ABD	653.942	641.253	656.059	642.933	672.255	750.886	770.650	793.990	821.830
Almanya	46.176	39.833	41.606	45.470	49.772	52.549	58.652	62.766	62.725
Arnavutluk	178	132	131	145	176	197	197	224	293
Belçika	5.200	4.204	4.258	4.441	4.845	4.761	5.324	6.245	7.361
Birleşik Krallık	65.692	59.505	56.362	55.719	60.380	59.399	63.500	71.938	72.171
Bulgaristan	747	633	671	724	962	2.159	1.121	1.276	1.430
Çek Cumhuriyeti	1.975	1.921	1.866	2.259	2.750	2.982	3.199	3.915	4.040
Danimarka	4.057	3.364	3.593	3.780	4.559	4.487	4.886	5.274	5.716
Estonya	514	463	497	541	615	637	719	749	869
Fransa	52.022	43.496	44.209	46.133	50.507	49.493	52.520	56.561	55.939
Hırvatistan	1.064	883	837	924	966	1.002	981	1.363	1.403
Hollanda	10.349	8.673	9.112	9.643	11.172	12.067	12.838	13.953	16.696
İspanya	12.634	11.096	9.975	11.889	13.200	12.630	12.828	14.849	14.810
İtalya	24.487	19.576	22.382	23.902	25.641	23.559	30.084	33.157	32.423
Kanada	18.172	18.689	17.708	23.700	22.399	22.572	23.330	26.153	28.106
Karadağ	69	57	62	65	75	74	83	91	107
Kuzey Makedonya	124	105	104	101	120	146	154	204	247
Letonya*	294	282	403	485	710	692	743	824	909
Litvanya*	428	471	636	817	1.057	1.094	1.176	1.308	1.690
Lüksemburg	253	250	236	326	356	381	426	403	523
Macaristan	1.210	1.132	1.289	1.708	1.615	2.190	2.767	3.112	3.045
Norveç	7.722	6.142	6.431	6.850	7.544	7.536	7.228	8.438	9.104
Polonya*	10.107	10.588	9.397	9.940	11.857	11.824	13.363	15.099	17.806
Portekiz	3.007	2.645	2.616	2.738	3.249	3.299	3.273	3.899	3.753
Romanya*	2.691	2.581	2.645	3.643	4.359	4.608	5.050	5.294	6.013
Slovak Cumhuriyeti	999	987	1.004	1.056	1.298	1.802	2.049	1.985	2.416
Slovenya	487	401	449	477	547	572	568	763	788
Türkiye	13.577	11.953	12.644	12.971	14.168	14.089	13.396	13.443	9.272
Yunanistan	5.234	4.520	4.637	4.752	5.388	5.019	5.492	8.006	8.393
NATO, AB ve Kanada	289.275	254.423	255.595	275.100	300.167	301.675	325.944	361.290	368.045
NATO Toplam	943.217	895.676	911.654	918.033	972.422	1.052.561	1.096.594	1.155.280	1.189.875

Kaynak: (North Atlantic Treaty Organization, 2022).

Tablo 1 ve Tablo 2'ye bakıldığında savunma ve askeri harcamaları üzerinden iki örgütün gücü üzerine önemli bir kıyaslama yapabilmek mümkündür. NATO kapsamında yer alan ülkelere göre savunma harcamasında bariz üstünlüğünü bulunan ABD karşısında, ŞİÖ ülkeleri içinde Çin'in yaptığı askeri harcamalar dikkat çekmektedir.

SIPRI'nın yayınladığı verilere göre dünya genelinde ikinci sırada yer alan Çin'in savunma harcamaları 2020'de 252 milyar dolara çıkmıştır. Bu, 2019'a göre yüzde 1,9 ve 2011-2020 yılları arasında yüzde 76'lık bir artışı temsil etmiştir. 26 yıldır sürekli olarak savunma harcamalarında artış gösteren Çin, SIPRI Askeri Harcama Veri tabanındaki ülkeler arasında en uzun kesintisiz artış serisine sahip olmuştur (Güler ve Kışman, 2020, s. 93-95).

Tablo 2. Askeri Harcama ve ŞİÖ (2018)

Ülkeler	Askeri Harcama (Milyar Dolar)	Dünyadaki Payı (%)	Silah İhracatı (Milyar Dolar)	Dünyadaki Payı (%)	Silah İthalatı (Milyar Dolar)	Dünyadaki Payı (%)
Çin	250	13.8	1.04	3.7	1.56	5.6
Hindistan	66.5	3.6	0.046	0.16	1.53	5.5
Rusya	61.4	3.4	6.4	23.2	0.026	0.09
Pakistan	11.4	0.6	0.002	0.007	0.777	2.8
Kazakistan	1.61	0.08	-	-	0.309	1.1
Kırgızistan	0.24	0.01	-	-	0.013	0.04
Özbekistan	0.07	0.004	-	-	0.006	0.02
Tacikistan	0.07	0.003	-	-	0.003	0.01
Toplam	391.3	21.6	7.48	27.1	4.22	15.3

Kaynak: (Stockholm International Peace Research Institute, 2019).

SIPRI Kıdemli Araştırmacısı Dr Nan Tian, "Çin, geçen yılki pozitif GSYİH büyümesi nedeniyle askeri harcamalarını artırmasına rağmen 2020'de askeri yükünü artırmayan dünyadaki tek büyük harcama yapan ülke olarak öne çıkıyor", "Çin harcamalarında devam eden büyüme, kısmen ülkenin diğer önde gelen askeri güçleri yakalama arzusu doğrultusunda uzun vadeli askeri modernizasyon ve genişleme planlarından kaynaklanmaktadır." ifadelerine yer vermiştir (Haber7, 2021).

5. SONUÇ

NATO'nun kuruluşundan bu yana kadar uluslararası sistemde güç değişimi yaşanmıştır ve NATO'nun bunda etkisi bulunmaktadır. NATO zaman geçtikçe kendisini yenilemeyi başarabilen tecrübeli bir güvenlik örgütüdür. NATO'nun stratejilerinin kurumsal ve kapsamlı olduğunu ve bunun ABD'ye Çin ile rekabetinde avantaj sağladığı söylenilebilir. ABD, NATO ile küresel planlamalara imza atarken, Çin ŞİÖ ile bölgesel düzeyde adımlar planlamaktadır. ABD'nin tek kutuplu politikalar izlemesi, çok kutupluluğu savunan Çin ve Rusya'nın tepkisine neden olmaktadır. Rusya ve Çin bu tepkilerini göstermede ŞİÖ'yü bir araç olarak kullanmaktadır. NATO'nun doğruya doğru genişlemesi ve etki sahasını artırması, ŞİÖ'nün önemini daha da artırmaktadır.

21. yüzyılda NATO ve ŞİÖ'nün alacakları kararlar ve atacakları adımlar uluslararası güvenlik ve uluslararası barışın seyri açısından çok önemli olacaktır. Bu kapsamda NATO'nun 2000'lerin başında kabul ettiği "alan dışı" kavramıyla sorumluluk alanının genişletilmesi ve BM Şartı'nın 45-47. maddeleri gereğince küresel güvenlik sistemine katkısının artırılmaya çalışılması önemlidir. Bu süreçte ABD'nin NATO'ya verdiği ekonomik destek çok önemlidir. ABD verdiği destekle birlikte NATO'da en fazla söz söyleyen ülke konumunu devam ettirmekte ve kendi çıkarları doğrultusunda örgütü yönlendirmektedir.

ŞİÖ'nün sahip olduğu 37 milyon km² alan ile Avrasya bölgesinin %40'ını, sahip olduğu nüfus bakımından 2.7 milyar insan ile de dünya nüfusunun %40'ını oluşturmaktadır. ŞİÖ, dünyadaki nükleer güce sahip ülkelerin yarısına ve BM Güvenlik Konseyi'nin 2 daimi üyesine de sahiptir. Bu açıdan bakıldığında ŞİÖ dünya siyasetini derinden etkileme gücüne sahip bir örgütüdür. 2000 yıllarının başında ABD'nin NATO kuvvetleri ile yaptığı Irak ve Afganistan operasyonu ile bölgede bulunan Çin ve Rusya'nın yaşam alanlarına girmeye çalışmaları ŞİÖ'nün yaşadığı dönüşüm ve kurumsallaşmasını hızlandırmıştır. Amerika karşıtlığı konusunu daha da gün yüzüne çıkaran ŞİÖ, güvenlik alanında attığı ve atacağı adımlar ile "Doğu'nun NATO'su" olma yolunda ilerlemektedir. Çin'in Asya-Pasifik bölgesindeki artan etkisi ve deniz aşırı askeri üslerin inşası, NATO'nun bölgesel güvenliği ve güç dengesini göz önünde bulundurması gereken bir mesele haline getirmiştir. ABD ve Çin arasındaki rekabette, NATO ABD'ye önemli bir avantaj sağlamaktadır. NATO'nun uluslararası güvenlik konularında daha fazla deneyime, yeteneğe ve etkinliğe sahip olduğu görülmektedir. ŞİÖ her ne kadar NATO kadar güçlü olmasada, her iki örgütün de uluslararası güvenliği korumak için birlikte çalışmaları gerekebilir.

Çalışmada karşılaştırılan NATO- ŞİÖ arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Bununla birlikte NATO günümüzde, tarihsel ve stratejik olarak kıyaslandığında güçlü etkinliğini sürdürmektedir. NATO'ya kıyasla kısa bir geçmişe sahip olan ŞİÖ ise zaman içinde yaptığı yeniliklerle daha kurumsal bir görünüm kazanmıştır. Asya bölgesinde işlerliğini yürütmeye çalışan ŞİÖ bölgesel bir görünüm sergilemeye çalışmaktadır. NATO üyelerine

toprak bütünlüğü gibi garantiler verirken, ŞİÖ daha kapsamlı olarak, ekonomi, güvenlik, sınır gibi meselelerde garantörlük yapmaya çalışmaktadır. ŞİÖ, NATO'ya göre daha az askeri harcama yapmaktadır. Her iki örgütünde savunma harcamaları ve kapasitelerine yakından bakıldığında NATO'nun askeri yatırımlar, kurumsal yapı ve etki açısından ŞİÖ karşısında açık ara üstünlüğünden bahsetmek mümkündür.

NATO'nun askeri kapasitesi, geniş müttefik ağı ve deneyimi, uluslararası güvenlik sorunlarına etkili bir şekilde müdahale edebilme yeteneğini ortaya koymaktadır. ABD'nin Asya-Pasifik bölgesine yönelik artan ilgisi ve Çin'in yükselişi, NATO'nun uluslararası güvenlik tehditlerine yanıt verme kabiliyetini test etmektedir. NATO'nun Asya-Pasifik bölgesine daha fazla odaklanma potansiyeli, bu örgütün uluslararası güvenlik dinamiklerinde etkili bir aktör olarak kalmasından önemli bir etkidir.

20.Yüzyılda yaşanan iki Dünya Savaşı ve bir Soğuk Savaş sonrasında önemli değişimler meydana gelmiştir. ABD Soğuk Savaş bittikten sonra tek kutuplu dünyada uluslararası sistemde içeriği en fazla belirleyen ülke olmuş, NATO ile birlikte uluslararası güvenliği şekillendirmede etkili olmuştur. NATO-ŞİÖ kapsamında bu iki örgüte üye devletler arasında yaşanacak rekabet sonrasında güvenlik kavramına yeni yöntem, içerik ve stratejilerin ekleneceği tahmin edilebilir. Çin, ŞİÖ aracılığıyla bölgesel işbirliği ve ekonomik entegrasyon çabalarını desteklemekte ve böylece kendi ulusal çıkarlarını güçlendirmektedir. Bu durum, ABD ve Çin arasındaki rekabeti daha da karmaşık hale getirmektedir. ABD ve Çin kendi aralarındaki rekabette NATO ve ŞİÖ'yü araç olarak kullanmaktadırlar. Bununla birlikte bu iki büyük örgütü yönlendiren bu iki güçlü ülke, güvenlikteki değişimde yönlendirmeler yapacaklardır. ABD ve Çin arasındaki rekabet, uluslararası ilişkilerin temel dinamiklerinden biridir ve bu rekabetin sonuçları, NATO ve ŞİÖ gibi uluslararası örgütlerin stratejilerini ve uluslararası güvenliği nasıl şekillendireceğini belirleyecektir. ABD ve Çin'in ve bu güvenlik örgütlerindeki ülkelerin güvenlik algılamalarındaki farklılıklar uluslararası güvenliğin geleceğini şekillendirecektir.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

- Açıkmeşe, S. A. (2011). Algı mı, söylem mi? Kopenhag okulu ve yeni klasik gerçekçilikte güvenlik tehditleri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(30), 43-73.
- Adanmış, Z. (2019). Soğuk Savaş sonrası NATO'nun güvenlik yaklaşımında yaşanan dönüşüm. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 6(2), 91-116.
- Allison, R. (2004). Regionalism, regional structures and security management in Central Asia. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 80(3), 463-483.
- Altundağ, Z. (2016). Geçmişten günümüze Şanghay İşbirliği Örgütü. *Avrasya Etüdüleri*, 49(1), 99-124.
- Arıboğan, D. Ü. (2003), *Tarihin sonundan barışın sonuna*, Timaş Yayınları.
- Ataman, O. O. (2022). *NATO üyesi ülkeler listesi, harita ve güç*. <https://www.avrupayolunda.com/nato-uyesi-ulkeler/> adresinden 1 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.
- Bağbaşıoğlu, A. (2016). Güncelliğini yitirmeyen bir sorun olan yük paylaşımında yeni bir çözüm arayışı: Akıllı Savunma ve NATO. *Akademik Bakış*, 10(19), 209-225.
- Balcı, A. ve Kardaş, Ş. (2017). *Uluslararası ilişkilere giriş: Tarih, teori, kavram ve konular*. Küre Yayınları.
- Balta, E. (2014). *Küresel siyasete giriş uluslararası ilişkilerde kavramlar, teoriler, süreçler*. İletişim Yayınları.

- BBC. (2021). *NATO Zirvesi sonuç bildirgesi: Çin'in davranışları 'sisteme meydan okuma*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57471476> adresinden 6 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
- Bourke, L. (2021). *Biden says world must prepare for 'long-term' competition with China*. <https://www.smh.com.au/world/europe/biden-says-world-must-prepare-for-long-term-competition-with-china-20210220-p5748h.html> adresinden 6 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
- Butterfield, H. (1951). *History and human relations*, Collins.
- Buzan, B. (1983). *People, states and fear: The national security problem in international relations*, Harvester Books, Chapel Hill, University of North Carolina Press.
- Çalkıvık, E. A., (2014). Soğuk Savaş ve sonrası güvenlik siyaseti. E. Balta (Ed.) *Küresel siyasete giriş uluslararası ilişkilerde kavramlar, teoriler, süreçler*. İletişim Yayınları.
- Çolakoğlu, S. (2004). Şanghay İşbirliği Örgütü'nün geleceği ve Çin. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1), 173-197.
- Çomak, H. ve Gökalp A. (2010), 2010'lu yıllarda Şanghay İşbirliği Örgütü'nün geleceği ve Türkiye, *Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi*.
- Demir, E. (2022). *NATO'nun 200 stratejik konsepti: Yeni "Soğuk Savaş"ın inşasına devam*. <https://www.politikyol.com/natonun-2022-stratejik-konsepti-yeni-soguk-savas-in-sasina-devam/> adresinden 12 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.
- Dongfeng, R. (2003). *The Central Asia policies of China, Russia and the USA, and the Shanghai Cooperation Organization Process: a view from China*. Stockholm, SIPRI.
- Duncan, P. (2002), *Westernism, Eurasianism and pragmatism: The foreign policies of the post-Soviet states, 1991-2001*, University College Londra.
- DW. (2019). *NATO'nun yeni rakibi: Çin*. <https://www.dw.com/tr/natonun-yeni-rakibi-%C3%A7in/a-51543880> adresinden 19 Ekim 2022 tarihinde alınmıştır.
- Ekrem, N. H. (2003), *Çin Halk Cumhuriyeti dış politikası (1950-2000)*, ASAM.
- Ellison, H. J. (2001). Russia, Korea, and Northeast Asia. N. Eberstadt ve R. Ellings (Ed), *Korea's future and great powers*. Seattle, University of Washington Press.
- Ereker, F. A. (2019). Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü – NATO. *Güvenlik Yazıları Serisi*, No.28, Ekim, s. 1-2. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATO_FulyaAksuEreker_v.1.pdf.
- Euronews. (2022). *NATO Genel Sekreteri ekonomik çıkar için güvenliği riske atan ülkeleri uyardı*. <https://tr.euronews.com/2022/05/24/nato-genel-sekreteri-ekonomik-c-kar-icin-guvenligi-riske-atan-ulkeleri-uyard> adresinden 17 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
- Europa. (2022). *AB; Savunma, Endüstriyel ve Teknolojik Tabanını Güçlendirmek İçin Harekete Geçiyor: Ortak Savunma Tedariki İçin AB Çerçevesine Doğru*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3143 adresinden 20 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
- Frazier, D. ve Ingersoll, R. S. (2010). Regional powers and security: A framework for understanding order within regional security complexes, *European Journal of International Relations*, 16(4), 731-753

- Güler, M. A. ve Kışman, Z. A. (2010). Uluslararası silah ticareti ve savunma harcamaları. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 87-97.
- Güvenç, S. (2015). NATO'nun evrimi ve Türkiye'nin Transatlantik güvenliğe katkıları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(45), 101-119.
- Haber7. (2021). *Pandemi bile durduramadı! 531 milyar dolarlık 'silah' rekoru.* <https://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/3169779-pandemi-bile-durduramadi-531-milyar-dolarlik-silah-rekoru> adresinden 06 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
- Hallams, E. (2009), The Transatlantic alliance renewed: The United States and NATO since 9/11. *Journal of Transatlantic Studies*, 7(1), 38-60.
- Harada, C. (1997). *Russia and North-East Asia*. Adelphi Paper.
- İpekçi, İ., Soydemir, A. ve Erciyas A. (2021). NATO'nun 2030 vizyonu. *İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 19-39.
- İstikbal, D. (2019). *Asya Savunma Platformu: Şanghay İşbirliği Örgütü.* <http://www.setav.org/asya-savunma-platformu-sanghay-isbirligi-orgutu/> adresinden 1 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2014). NATO'nun Dönüşümü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, (Özel Sayı: NATO'nun Dönüşümü ve 21. Yüzyılda Güvenlik), 2-38.
- Marketos, T. (2008). *China's energy geopolitics the Shangai Cooperation Organization and Central Asia*. Routledge.
- Master, C. (2017), *Trump tells German paper: NATO is 'obsolete'*, <https://thehill.com/homenews/administration/314432-trump-nato-is-obsolete/> adresinden 06 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
- Morkaya, M. A. (2014). *Avrupa Birliği'nin yönetsel askeri kapasitesi ve belirsiz müzakere başlığı "Dış güvenlik ve savunma politikası"*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- NATO. (2022). *Defence Expenditures of NATO Countries (2014-2022).* https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197050.htm adresinden 13 Ekim 2022 tarihinde alınmıştır.
- NATO. (2022). *NATO 2022 Strategic Concept.* <https://www.nato.int/strategic-concept/> adresinden 16 Ekim 2022 tarihinde alınmıştır.
- NTV. (2017). *Trump: NATO miadını doldurdu, AB'den başka ülkeler de ayrılacak.* <https://www.ntv.com.tr/dunya/trumpan-iki-avrupa-gazetesine-ozel-roportaj.GYUnIzbODkm3wQUOePe8Kw> adresinden 06 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
- Oğuzlu, T. (2012). NATO'nun dönüşümü ve geleceği. *Middle Eastern Analysis / Ortadoğu Analiz*, 4(40), 8-18.
- Oral, F. (2022). *NATO 2022 Strategic Concept.* <https://www.ankasam.org/natonun-yeni-stratejik-konsepti/> adresinden 12 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası ilişkilerde güç: Çok boyutlu bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3), 113-144.
- Polat, D. Ş. (2020). NATO'nun geleceği ve ABD'nin etkisi. T. Sakman, A. Yılmaz ve U. Çiçek (Ed.), *Yeni güvenlik ekosistemi ve çok taraflı bedeli*. Tasam Yayınları.

- Raczka, W. (1998). Xinjiang and its Central Asian Borderlands, *Central Asian Survey*, 17(3), 373-417.
- Reuters. (2020). *NATO Sekreteri Huawei hakkında şunları söyledi: İngiltere'nin 5G güvenliğini incelemesi önemlidir.* <https://www.reuters.com/article/us-britain-huawei-nato-idUSKBN23H0US> adresinden 15 Kasım 2022 tarihinde alınmıştır.
- Ringsmose, J. (2010). NATO Burden-Sharing Redux: Continuity and change after the cold war. *Contemporary Security Policy*, 31(2), 319-38.
- Sabah. (2017). *ABD-İran nükleer krizi büyüyor.* <https://www.sabah.com.tr/dunya/abd-iran-nukleer-krizi-buyuyor-4041500> adresinden 25 Kasım 2022 tarihinde alınmıştır.
- SIPRI. (2021). *Military expenditure.* <https://www.sipri.org/research/armament-anddisarmament/arms-and-militaryexpenditure/military-expenditure> adresinden 06 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
- Sancaktar, C. (2016). NATO'nun Kosova müdahalesi: Emperyalist müdahaleye bir örnek. H. Çomak, C. Sancaktar ve S. Demir (Ed.), *Uluslararası güvenlik, yeni politikalar, stratejiler ve yaklaşımlar*. Beta Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2011). *İki savaş sırası ve arasında Türk dış politikası*. Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2017). *Uluslararası ilişkiler sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul.
- Sutter, R. (2008). Durability in China's strategy toward Central Asia-Reasons for Optimism, *China And Eurasia Quarterly*, 6(1).
- Thompson, K. W., 1953, Collective security reexamined. *The American Political Science Review*, 47(3), 753-772.
- Tian, N., Fleurant, A., Kuimova, A., Wezeman, P. D. ve Wezeman, S. T. (2019), *Trends in world military expenditure.* SIPRI Fact Sheet. https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-04/fs_1904_milex_2018.pdf adresinden 6 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Şanghay İşbirliği Örgütü*, <https://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa> adresinden 06 Aralık 2022 tarihinde alınmıştır.
- Yiğittepe, L. (2022). *Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramsal analiz ve teorik yaklaşımlar*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yu, B. (2003). China-Russia relations: Party time. *Comparative Connections*, 5(2).
- Yuan, J. (2010). China's role in establishing and building the Shanghai Cooperation Organization (SCO), *Journal of Contemporary China*, 19(67), 855-869.
- Zhao, H. (2007). Central Asia in China's diplomacy. E. B. Rumer, D. Trenin ve H. Zhao (Ed.) *Central Asia: The view from Washington, Moscow, and Beijing*. M.E. Sharpe.